

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXV (2017),
Книжка / Issue 1

ИЗБОРИ И ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ВЪВ ВОТА ЗА ШЕСТОТО ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ ПРЕЗ 1946 г.

Тодор ГАЛУНОВ

ELECTIONS AND VOTES FOR CRIMES SIXTH GRAND NATIONAL ASSEMBLY IN 1946

Todor GALUNOV

Abstract: In the fall of 1946 in Bulgaria are held the elections for the Sixth Grand National Assembly. In his vote are fighting government of the Fatherland Front and the opposition grouped around BANU “Nikola Petkov” and Bulgarian Workers’ Social Democratic Party (United). The political campaign is replete with numerous violations – creating unfair conditions for electoral competition, threats, violence, replacement of the vote, murders. Elections hold the sad record for most killed and abused citizens. The paradox is that these were the last elections which allowed some pluralism. Part of the deputies failed to finish their mandate and opposition leader Nikola Petkov was sentenced and executed. In the next 44 years in Bulgaria there are no longer held even minimum imitations of pluralistic vote.

Key words: parliament, totalitarian, party, democracy, constitution, political, mandate, propagated, proportional.

В избраното през 1945 г. 26. Обикновено народно събрание (ОНС) Отечественият фронт (ОФ) има пълна политическа доминация [вж. Галунов, Т. 2016, с. 102 – 110]. Предстоят обаче важни промени в конституционната система на държавата. Съгласно Търновската конституция (ТК) те трябва да бъдат направени единствено от Велико народно събрание (ВНС). Външнополитическите сили в лицето на държавите, доминиращи в Европа в поствоенния период, държат на промените да се придаде някаква демократична окраска. По тази причина те настояват да се спазва донякъде конституцията и да се свика ВНС, което да легитимира промените, но с участието и на част от опозицията. Всъщност, най-радикалната опозиция в лицето на стария елит е сломена, а част от нея е физически ликвидирана още в периода след преврата на 9 септември 1944. Остава да функционира „меката“ част на антикомунистическите партии, част от които са и бивши съюзници на Българската работническа партия (комунисти) – БРП (к). Именно на тази „мека“ опозиция се залага като политическа алтернатива в предстоящите избори за Шесто ВНС, насрочени за 27 октомври 1946 г.

Изборните райони отговарят на административните области. Специфично е в Горна Джумая. Обсъжда се дали там да не се излезе с „Македонска листа“. В това отношение българската изборна традиция е сериозна – целта е по принцип там партиите да не се делят, а да действат пробългарски. В случая идеята е точно обратната. Управляващите от ОФ и в частност БРП (к) активно работят за дебългаризацията на района и за насаждането на македонско етническо съзнание. Странно е, че местният комунистически актив в навечерието на вота получава директива да гласува за опозицията. В деня след вота все пак комунистите поздравяват гласувалите за ОФ, които въпреки заповедта остават верни на организацията [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 31 и сл.]!

Избирателният корпус се състои от 4 607 307 избиратели [Радев, Я. 1965, с. 110]. При население към 31. 12. 1946 г. от 7 022 200 процентът на имащите избирателни права е приблизително 65,60 % от населението [Генчев, Н. 1964, с. 224]. И тук намираме поредния парадокс в българската политическа практика: имаме най-високия процент на избирателния корпус и реално най-малки възможности за истински избори. Политическата обстановка през есента на 1946 г. бележи върха на политическото

противопоставяне в изборните процеси в България. Задачата на доминиращата в ОФ – БРП (к) е да елиминира всякакви варианти на политическа алтернатива в лицето на опозицията и да обезличи съюзниците си. Високото число на избирателния корпус е и поради второто поредно и равноправно участие на жените в изборните борби. На места особено ОФ ги използва в агитацията. Впечатляващо и комично е в Пловдивска област, където в много случаи ОФ възлага именно на тях агитациите, защото констатира, че много мъже „влизат в къщите вечер трезви да агитират, а сутринта излизат оттам пияни“ [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 38]. Георги Димитров призовава народната милиция и държавната администрация до завършване на изборите да са на „пост и въздържание“. Органите трябва да осигурят равнопоставеността на партиите от ОФ в кампанията, да дадат и условия за свободно участие на опозицията, но ако някой опозиционер злоупотреби, да бъде пратен в „дранголника“ [Протоколи..., 23 – 24.09.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 8, с. 79]. В Софийска област се прилага също нов похват – активно участие на помощник-командирите по политическата част във войската. Над 300 политически офицери обикалят селата и агитират за БРП (к) [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 44].

Формират се три основни политически центъра, които влизат в предизборна битка:

1) Първият и най-голям център е ОФ. В него участват: БРП (к), БЗНС, БРСДП, Народен съюз (НС) „Звено“ и Радикалната партия (РП). Той излиза с обща платформа, в която важна част заема проектът за нова Конституция. Партиите в ОФ имат отделни бюлетини, но гласовете им се сумират за преразпределение на мандатите в рамките на колегията и от Централната листа. НК на ОФ съдейства на всички партии в коалицията да отпечатат бюлетини със своите цветове. Вътре в коалицията се създават комисии, които да урегулират всички спорни въпроси между партньорите. Вземат се мерки за финансиране на кампанията. Водещата партия в коалицията БРП (к) създава Изборен фонд, който да набира средства от пласиране на марки с лика на „вожда и учителя“ Георги Димитров. Листите са утвърдени от пленум на ЦК на БКП. Интересно е, че въпреки духа на „единодушие“, Тодор Живков влиза в малък дебат с Георги Димитров по повод на една от кандидатурите в София, но не успява да я оттегли. Мнозинството застава зад „вожда“. Дискусиите на пленума се водят по повод на някои изваждания на лица от листите или дребни размествания [Протоколи..., 23 – 24.09.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 8, с. 4 и сл.].

2) Опозиционен блок (Федерация на селския и градския труд), състоящ се от БЗНС – Никола Петков и БРСДП (о) участва с единна листа, без вътрешно преференциално гласуване за отделните партии.

3) Демократическа партия (ДП) участва с отделна листа.

Изборите са под формалното наблюдение на Съюзната контролна комисия, в състав представители от СССР, Великобритания и САЩ. Международният мониторинг не се реализира в степен, позволяваща осигуряването на честни и демократични избори. Съветският представител ген. Бирюзов успява да наложи тезата си, че изборите са работа на българското правителство и контролът върху тях е извън пълномощията на комисията [Емануилов, Е. 2003, с. 376 и сл.].

Кампанията е съпроводена с насилия над опозицията. Реалната власт е в ръцете на БРП (к), които най-вече чрез Министерството на вътрешните работи успяват да репресират голяма част от инакомислещите и да насяват страх в обществото [Огнянов, Л. 2006, с. 118 – 136]. Именно изборите за 6. ВНС държат печалните рекорди по насилие в българската изборна практика. В пресата и в пленарната зала на парламента са изнесени многобройни данни за погазване на елементарните права на гражданите, на опозиционните партийни активни, на кандидатите за депутати. Изборната география на насилието е богата – на практика няма пощадени изборни райони. Насилията са многобройни: заплахи, побоища, убийства – все познати похвати от изборната ни практика през предишните години, но приложени в много по-драстичен и груб вариант. Нарушенията могат да бъдат класифицирани в няколко групи:

Първата група нарушения са по повод условията за упражняване на пасивното и активното избирателно право.

Казус има в трета Софийска изборна колегия. В листата на опозиционната БРСДП като водач е включен Кръстьо Пастухов. Регистрацията е направена на 12 октомври 1946 г. Още на 27 юли 1946 г. обаче Пастухов е осъден на втора инстанция от Софийския областен съд на 5 години строг тъмничен затвор и лишаване от граждански и политически права. Присъдата не влиза в сила, тъй като е обжалвана пред Върховния касационен съд (ВКС) и към момента на регистрацията де факто кандидат-депутатът

се води неосъждан. На 23 октомври ВКС потвърждава присъдата, а на 24 отхвърля жалбата на втория в листата д-р Атанас Москов, който е и негов представител, за преразглеждане на делото. Привържениците на Пастухов го защитават с тезата, че присъдата е обжалвана късно, тъй като съдията докладчик по делото е готов с мотивите към присъдата едва на 8 октомври. Аргументите нямат значение за случая, тъй като в крайна сметка кандидат-депутатът е осъден. Така 3 дни преди вота името на Пастухов стои в листата, а той няма право да се кандидатира, тъй като вече е лишен от граждански и политически права и е загубил качеството на избирател и избираем. До изборния ден нови бюлетини не са отпечатани. Гражданите, гласуващи за листата, системно не зачертават името на Пастухов. По тази причина след вота Софийският областен съд анулира 18 157 бюлетини. Мотивите са, че партията е имала време да отпечатва нови бюлетини или да информира гражданите, че като гласуват за листата, трябва да задраскат името на Пастухов, за да може бюлетината да е валидна. Столичното комендантство на народната милиция издава едно постановление от 24 октомври, в което съобщава на гражданите, че Пастухов е лишен от граждански и политически права и предписва на изборните комисии да се съобразяват с него. Постановлението е съобщено в същия ден на председателя на Работническата социалдемократическа партия. Препоръките на милицията са изборните комисии да обясняват това на гласуващите граждани, тъй като на практика ще извършват изборна агитация в разрез със закона. Вотът в колегията е признат за редовен в изборната комисия само с гласовете на управляващите от ОФ. Така управляващите печелят 9 мандата срещу 2 на опозицията [СД на VI ВНС, с. 508 – 521]. При признаване редовността на бюлетините съотношението щеше да е 5 към 4 мандата в полза на ОФ.

Касирането на гласовете е нецелесъобразно и незаконосъобразно. Подобно пресилено действие намира известна опора в действащия изборен закон, който не предписва ясна процедура за попълване на листите в подобни форсмажорни ситуации. Процедурата по попълване е оставена нерегламентирана и това се използва от управляващите да качат изкуствено броя на мандатите си. Не звучат сериозно мотивите, че опозицията сама трябва да се погрижи за отпечатване на нови бюлетини.

Във Врачанска област опозицията е обвинена, че има имена в листите, които по закон нямат право да бъдат кандидати. Като пример се сочи третият в листата на Видинска колегия, Димитър Керемедчиев, който е осъден преди 9 септември за изнасилване на момиче на затвор от 6 месеца, в момента обжалва и делото му е във ВКС. Четвъртият, Никола Койчев, е пуснат от лудницата за изборите. Един от подгласниците, Грую Полонски, е лежал в затвора заради това, че е бил агент на Дража Михайлович в България. Марин Стоянов е осъден пък за ограбване на 270 000 лв. от една земеделска кооперация и присъдата му е издадена непосредствено преди изборите [СД на VI ВНС, с. 429]. За предявените обвинения не са представени достатъчно доказателства, но и листата впоследствие не е касирана. Самата листа е оповестена на 17 октомври. Забавена е и няма достатъчно време за агитации.

В Плевенска област, според комунистите, в листите на опозицията има подсъдими като Петър Божилов, обрал кооперацията в с. Новачене, който в момента не може да бъде докрай осъден поради имунитета [СД на VI ВНС, с. 490 и сл.].

Прави впечатление, че атаките за регистрирани кандидати, които са неизбираеми по закон, са от страна на управляващите към опозицията, която на свой ред не констатира нередности в регистрациите на ОФ листите. Явно опозиционните дейци се насочват към критики на другите нередности и престъпления в кампанията и не търсят проблемите в регистрациите.

По отношение на законовите условия за регистрация при упражняване на активното избирателно право има проблеми в София и в Пловдивска област, където има случаи на нераздадени изборни карти на лица, които са заподозрени, че ще гласуват за опозицията. В Пловдив е огнета картата дори на кандидат-депутата Георги Кратунков [СД на VI ВНС, с. 403 – 404; **Протоколи...**, 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 47].

В Софийско е констатирано, че има случаи на двойно гласуване от страна на комунистите [**Протоколи...**, 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 48].

Втората група нарушения могат да се обобщят като създаване по административен и силов път на неравноправни условия за водене на изборна кампания.

Първият нюанс в тази група е отправянето на заплахи към гражданите за участие в изборни събрания и други подобни мероприятия.

Системни заплахи в тази посока има в София [СД на VI ВНС, с. 518 – 519].

В Горноджумайска област, в с. Сатовча, кметът определя кой на какви събрания да ходи, кой да гони кандидатите на опозицията, за да не влизат в селата за агитация. Подобна е картината и в други населени места на региона [СД на VI ВНС, I ред. сесия, с. 443].

В Плевенска област, в селата Търнене, Тръстеник, Дисевица, Бохот, Брестовица, Вълчитрън, Опанец и др. има денонощни заплахи от БРП (к) и РМС, че след изборите няма да остане жив опозиционер, тъй като „глави ще се търкалят“. В с. Чифлик, Троянско, е разрушен мостът, за да не може кандидатът за депутат, Стойчо Топалов, да мине с колата си да прави събрание [СД на VI ВНС, I ред. сесия, с. 469 – 471].

В кампанията не се ползват достатъчно транспортни средства предвид дефицита им в държавата по това време. Появата на средствата за придвижване в отделните райони веднага прави впечатление и става основание за протести и оплаквания.

В Търновска околия опозицията се оплаква, че няма достъп до транспортни средства за агитация, а нейни дейци са интернирани в лагера „Росица“ [СД на VI ВНС, I ред. сесия, с. 476 – 488]. Аналогично е и в Русенска област – управляващите имат автомобили за агитацията си, докато опозицията е лишена от тази възможност. В Бургас бившият министър от БЗНС „Никола Петков“, Борис Бумбаров, е заплашен с физическа разправа от учащи се, членове и симпатизанти на БРП (к), които успяват да нарежат гумите на автомобила му и така да парират изборната агитация [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 26].

В Плевенско опозицията има „мощни“ коли за агитация, а в Ловешко опозицията е обвинявана, че се движи с „три луксозни таксита“, а отделни нейни дейци агитират с карабини в ръце и плашат, че земята ще се колективизира и църквите ще се затворят, ако се позволи комунистите да спечелят [СД на VI ВНС, с. 476 – 488; Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 37].

В Русенска област, в нощта срещу изборите, комунистически групи и милиционери обикалят къщите и изземват опозиционни бюлетини, като връчват виненочервените на ОФ. Гражданите са заплашвани, че ако не гласуват правилно, няма да осъмнат. Изземват се дори и бюлетини на съюзниците на БРП (к) от листата. Подобни практики са регистрирани в с. Две Могили, Бъзовец, Челнов и др. [СД на VI ВНС, с. 523 – 528; Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 6]. В Беленска околия опозицията се оплаква от липса на свобода на словото и възможност за кампания. Заплашва се с изпращане в лагери и „търкаляне на глави“ [СД на VI ВНС, I р. с., с. 523 – 529].

Опозицията на места също си служи със заплахи. В Ломско плаши децата на комунистите, че бащите им ще бъдат убити [СД на VI ВНС, I р. с., с. 452]. В Горноджумайско се обяснява, че на другия ден след вота „ще се търкалят комунистически глави“ и „с ножове ще ги колят“ [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 34].

Когато заплахите на управляващите не успяват в достатъчна степен, идва вторият похват – осуетяване или разтурване на свиканите вече събрания.

Във Врачанска област са разтурени събрания в с. Бреница [СД на VI ВНС, I р. с., с. 430].

В Плевенска област, седмица преди изборите, с оръжие, около 50 – 60 души разтурват изборно събрание на опозицията в с. Долна Митрополия. Аналогично е и в с. Беглеш, в с. Писарево. Направени са опити да бъдат убити кандидат-депутати и опозиционери. В с. Сенник, Севлиевско, по време на предизборно събрание, опозиционерите са обградени и пуснати едва след пет дни от милицията. Хора от страх напускат къщите си и отиват на къра. В с. Полски Тръмбеш се отлага събрание на опозицията, защото по същото време ще се прави събрание на БРП (к), на което ще присъства и говори Васил Коларов. Опозицията няма достъп до салоните за провеждане на предизборни събрания в селата: Поликраище, Стрелец, Козаревец [СД на VI ВНС, I р. с., с. 430].

В Русенска област, гр. Бяла, опозиционни дейци са изгонени от симпатизанти на БРП (к), за да може те да си направят събранието. В с. Горно Абланово, Беленско, кметът, начело на шайка, разтурва събранието. Използвани са и силите на армията. Тя помага за разтурване на събранията на опозицията в селата Дряновец, Обрегеник, Две могили, Екзарх Йосиф, Ценово, Долна Студена, Горазд, Бистренци, Острица [СД на VI ВНС, I р. с., с. 523 – 528].

В Бургас е осуетено събрание на опозицията, на което се планира да говори бившият министър Борис Бумбаров [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 26].

Богати примери за разтурване на събранията с насилие има в Горноджумайска област [СД на VI ВНС, I р. с., с. 443].

Един от лидерите на БРСДП (о), Коста Лулчев, изнася редица данни за възпрепятстване на печатната агитация чрез спиране на отделни броеве или препятстване за разпространение на опозиционните вестници „Свободен народ“ и „Народно земеделско знаме“ [СД на VI ВНС, с. 112 – 113].

Неравноправието по отношение на свикването на събрания е толкова сериозно, че не подминава и съюзниците на БРП (к) вътре в коалицията ОФ. Има оплаквания от НС „Звено“, от БЗНС и от БРСДП (о), че не могат спокойно да си водят кампанията. Те също намекуват, че „старшият“ им съюзник БРП (к) си служи с непозволени методи. На места по време на митингите звенарите говорят открито против БРП (к), използвайки страха на населението от ликвидиране на частната собственост [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 10; 59].

Географията на вътрешнокоалиционната нелоялност е богата. В Софийско и в Самоков комунистите си правят отделни събрания, а не общи на ОФ. Неразбирателства има и в Кюстендил [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 48].

В Бургаско има оплаквания от БЗНС и Звено [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 26]. В област Стара Загора съюзниците на БРП (к) са изключително пасивни по отношение на общите ОФ-митинги. Голяма част от тях агитират против БРП (к). В три бюра няма нито един глас за Звено, а там те имат застъпници. Като цяло звенарите агитират повече за опозицията. Така при 1200 деклариращи членове на Звено в Стара Загора те получават 360 гласа. Подобна е картината във Видинско – от 2000 организирани звенари се получават само 400 гласа. Аналогично е в Берковица, където от 500 членове Звено получават 200 гласа [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 28 – 29].

В област Стара Загора БЗНС обвинява комунистите, че им вземат гласове. В много селища на Русенска област земеделците от ОФ играят по-скоро с опозиционните земеделци [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 42].

Аналогично е и при социалдемократите. В област Стара Загора и в гр. Чирпан дори лидерите на социалдемократите не са гласували за партията си [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 49 и сл.]. В Пловдивско, в селата Първомай, Дебър и др. комунисти пребиват съюзниците си социалдемократи, които лежат дълго в „овчи кожи“ да лекуват раните си. Аналогични действия има и във Врачанско [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 7]. Проблемите в коалицията водят до там, че на места партийно организирани членове на партньорите на БРП (к) гласуват за опозицията.

В Горноджумайска област, Неврокоп, земеделците от ОФ, използвайки положението си във властта, позволяват незаконна сеч с цел да отклонят гласове от комунистите за себе си. Част от тях пък агитират открито за земеделците от опозиционния николапетковистки съюз. Проблеми в Петричко има със „Звено“. Част от неговите членове до голяма степен пробват да се дистанцират от комунистите [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 33 и сл.].

На най-високо ниво в правителството на ОФ има разногласия по изборната кампания. Дори премиерът К. Георгиев на моменти има проблеми в предизборните си изяви. Вицепремиерът Александър Оббов не крие симпатиите си към част от земеделската опозиция. В Плевенско по време на кампанията той прави среща с активна опозиционна земеделска група, което се тълкува от комунистите в района като нелоялност. Ал. Оббов отказва да участва в общ митинг на ОФ в Пловдив [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 37 и сл.].

В рамките на кампанията действат слухове и манипулации. В Плевенска област, с. Рибен, с. Върбица, с. Биволаре – се пуска слух, че Никола Петков е излягал със самолет зад граница. Арестувани хора от околията насила са заставяни да се подписват под това твърдение.

Опозицията няма силови ресурси в сравнение с тези на формациите извън властта. Представителството ѝ е ограничено в рамките на местната власт. Тя все пак използва специфични „защитни“ механизми, граничещи на моменти също с опити за манипулация на гражданите.

В София властите разрушават няколко незаконни жилищни постройки. Това веднага се ползва от опозицията да се привлекат гласовете на недоволните и да се предизвика негативизъм към ОФ [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 46].

Основна форма на агитацията е насаждането на основателен страх сред хората, че скоро ОФ и в частност комунистите ще посегнат на собствеността им – нещо което започва реално в края на 1947 г. и продължава през годините до почти пълното одържавяване на икономиката.

В Плевенска област комунистите се оплакват, че опозиционерите разказват „отвратителни“ анекдоти за др. Георги Димитров [СД на VI ВНС, с. 490].

На места опозицията залага на „външната карта“. Първият нюанс в тази посока е икономически. Опозицията обещава, че ако спечели, ще има продукти от първа необходимост – храни, дрехи, обувки и др. в изобилие от Турция и Гърция – само ОФ да падне от власт. Агитации от този тип са регистрирани във Врачанска и Горноджумайска област [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 2]

Вторият нюанс е външната заплаха. Във Врачанска област опозицията обяснява, че на границата има „английски войски“, които са гарант, че страната няма да стане комунистическа [СД на VI ВНС, с. 430]. В Горноджумайско се добавя, че ако комунистите спечелят, английски и американски войски ще окупират България [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 2]. В ловешкото село Деветаки опозицията плаши, че небето ще „почернее“ от американски самолети, които ще пуснат атомна бомба над България, ако БРП (к) е първа политическа сила. В Търновско опозицията обяснява, че САЩ и Англия ще съборят кабинета. Даже преобличат един студент, като го представят за англичанин и американец под името „Стефансон“, и той говори от името на тези държави в Плевенско.

Опозицията наемва в Родопите, че ако спечели, ще даде възможност на населението в този край да се присъедини към Турция [СД на VI ВНС, с. 449].

Третият нюанс на външния фактор, на който опозицията поставя акцент, е, че ако ОФ загуби, ще сме по-благоприятно третираны при подписването на мирния договор в Париж, докато ако спечели, ще ни откъснат територии, ще има тежки репарации и страната ще изпадне в изолация“ [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 3].

Четвъртият нюанс е комунистическата заплаха. Основният акцент тук е говорене против СССР и Титова Югославия [СД на VI ВНС, с. 464 – 465].

Петият нюанс е най-основателен – разяснява се, че БРП (к) са готови да отстъпят Пиринския край на Югославия. Опозицията добавя от себе си, че англичаните може да дадат района и на Гърция [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 36].

В смесените райони като Омуртагско, Шуменско и Лудогорието се разиграва етнорелигиозната карта. Опозицията плаши турското население, че ако ОФ спечели, ще махне фереджетата на жените и ще накара мюсюлманите „да ядат свинско“ [СД на VI ВНС, с. 449].

Тежък е сблъсъкът на религиозна основа и в Елена и Свищов, където мюсюлманите гласуват за опозицията. В католическите райони в област Плевен свещениците открито агитират против ОФ [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 36].

В Горноджумайска област, с. Якоруда, като форма на „агитация“, кметът удря плесници на българомохамедани, за да ги накара да гласуват за БРП (к) [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 35].

В района на Стара Загора има данни, че деецът на опозицията Минчо Дръндаревски получава пари от „богати хора“ да прави избори. От днешна гледна точка нарушение няма. Всяка кампания изисква средства, но в онези години кампаниите са евтини и това прави впечатление [СД на VI ВНС, I р. с., с. 449].

Управляващи и опозиция си служат с една манипулация, валидна и днес – в хода на кампанията съзнателно прокламират, че влиянието им е по-силно от реалното, че ще получат много мандати. Целта е като на съвременните партии – да внушат на избирателите, че са силни и да повлияят на вота им.

Третата група нарушения могат да се обобщят като извършване на физически насилия над инакомислещите по време на кампанията.

Във Варненска област управляващите от ОФ арестуват селяните по жътва и ги малтретират в милицията по повод изборите. Армията и милицията обикалят Провадийска околия, за да заплашват опозицията. ОФ е обвинявано, че активно използва циганското малцинство за трупане на гласове. В Шуменско се събират спестовни книжки на опозиционери. Има съмнения за изтеглени влогове [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 58]. Лидерът на ЗМС П. Сърбински изнася данни за масови арести на активисти на организацията. Това не му пречи убедено да твърди, че никола-

петковистите влизат в изборната битка с идеите на 9 септември, на народната революция, на народния бунт от тогава. Обвинява управляващите, че са отстъпили от платформата на ОФ. Истинските отечественофронтовци за него са при николапетковистите, а ОФ предават идеите на партизаните [СД на VI ВНС, с. 469 – 471]!

Във Врачанска област, Ломска околия, системно са бити активисти на николапетковистите в с. Гайтаница, Луковица, с. Вълчедръм [СД на VI ВНС, с. 424 – 426]. Пребити са Стефан Минков, Асен Бенев и Никодим Попов, след което са изпратени в лагера „Куциян“ и освободени малко преди изборите от 27 октомври. В Берковица побоищата се извършват от „ударници“ от младежката трудова бригада от Хаинбоаз. Властите ги задържат [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 29]. В Белослатинска околия са извършени много арести в селата Тлачене, Буковец, Джурилово, Комарево, Враняк, Лепица [СД на VI ВНС, с. 430].

В Плевенска област, Севлиевско, са арестувани активите на ЗМС. Изнудвани са да върнат членския внос на отчелите се на БЗНС „Никола Петков“. Всеки ден побоища. Отказва се удостоверение за гласуване на член на опозицията по обвинение, че е черноборсаджия – в добавка той е арестуван и пратен в лагер. В същата околия се отличава с груби действия кметът на с. Душово, който за това е уволнен от властите. В селата Градница, Млечево, Търхово се правят денонощни обиски за търсене на бюлетини на опозицията. В с. Горско Калугерово опозицията е притискана да извършва тежки обществени повинности безплатно [СД на VI ВНС, с. 474 – 478].

В Павликенска околия с терора се отличава милиционерският началник Антон Душков. Толкова са големи беззаконията му, че се налага бившият вече регент и виден активист на БРП (к) Тодор Павлов да пледира за уволнението му, което и става, но е оставен на по-дребна служба в милицията [СД на VI ВНС, с. 469 – 471]. В същата околия в масовите побоища се „отличава“ вилнееща група комунисти, начело с Петко Кунин, които разтурват с насилия предизборните опозиционни събрания [СД на VI ВНС, с. 486 – 490]. Побоища и в с. Горско Сливово (община Летница), Полски Тръмбеш, Стефан Стамболово, Хотница, Ресен, Иванча, Водолей, Никюп, с. Козловец. В гр. Свищов е задържано и бито околийското настоятелство на ЗМС. Арести и побоища в Луковит. в с. Върбица са извършени арести на дейци от ЗМС по обвинение, че са скъсали афиши на БРП (к) [СД на VI ВНС, с. 474 – 478].

В Русенска област има побоища в с. Две Могили – над председателя на БЗНС „Никола Петков“, Райко Даскалов и други активисти. Активно в репресията участват органите на МВР. Побоища в с. Ценово посред нощ. В с. Горна Манастирица, Беленско, побой над опозиционер за разнасяне на бюлетини. В с. Червен става скандал между деец на БРП (к) и опозиционер. При спречкването и двамата успяват да се намушкат взаимно с ножове [СД на VI ВНС, с. 523 – 528; Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 42].

В Старозагорска област, с. Млекарево, са арестувани хора и пратени в лагера „Росица“. В с. Енина, Харманлийско, са бити 15 души. В Мезек, Свиленградско, са бити 10 земеделци от опозицията. От 10-те кандидат-депутати 6 са бити по повод на изборите [СД на VI ВНС, с. 449].

Насилия има и в Ардинска, Момчилградска и Крумовградска околия. Голяма част от агитаторите на ОФ са въоръжени. Системни побоища има и в селата Богданово, с. Еленово, с. Любенова махала, с. Любенец – Новогагорско, с. Биково, Новогагорско, с. Младово, с. Дядово, с. Млекарево, с. Княгиня Евдокия, с. Овчарци, с. Омарчево, с. Брестово, с. Оризари, с. Малка детелина. В с. Червенаково е пребит кметът, земеделец [СД на VI ВНС, с. 449].

В Пловдивска област по време на кампанията са арестувани и бити дейци на БЗНС „Никола Петков“. В побоищата активно участват и органите на МВР. Някъде властите вземат мерки срещу свои органи, превишили правата си. Примерно в с. Първомай е пребит опозиционер от двама милиционери. Впоследствие те са арестувани [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 42]. Рекордът сякаш принадлежи на с. Цалапица, където в навечерието на изборния ден са арестувани и бити към 50 земеделци. Бити са дейци на земеделците и в селата Полатово, Брани поле, Белащица, Голямо Конаре, Бенковски, Секирово, Николаево, Брестовица, Костиево, Чалъкови, Рогош, Брезово, Брестник, Куртово Конаре, Коматово, Тюркмен, Виноградец, Ветрен, Сбор и т. н. [СД на VI ВНС, с. 403 – 409; Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 42].

В Бургаска област, с. Гюлово, също се извършват побои над опозицията [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 26].

Важно място заемат побоите над участниците в изборните листи. В София в Дирекцията на милицията 5 дни преди вота е бит кандидатът за депутат от БЗНС „Никола Петков“ – Петър Коев – за да признае неща, които не е вършил. Съпартиецът му Петър Сърбински е принуден да подпише декларация, че ще работи срещу Г. М. Димитров и Никола Петков. На насилие е подложен и Асен Стамболийски. В София има арести, заплахи, инквизиции, фалшификации [СД на VI ВНС, с. 518–519].

В Старозагорска избирателна колегия е нападат клубът на николапетковистите и бит кандидатът за депутат Минчо Драндаревски. В Новозагорска околия е бита жестоко и подложена на гаври от група ремсисти кандидатката за народен представител Людмила Славова [Михайлов, Г. **Забравените герои...**, pass.]. В същия район са бити Димитър Гичев и Димитър Аргиров от Първомай (бивш партизанин, но член на БЗНС „Никола Петков“). В с. Кортен е бит опозиционният кандидат за депутат Георги Чавгов [СД на VI ВНС, с. 449]. В с. Червенаково е бита четвъртата в листата на николапетковистите Пенка Нейкова и е направен опит за изнасилване. Побоища в Сливенско над опозиционери, обвинявани, че имат скрито оръжие [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 54]. В Кърджалийско, с. Горна крепост, на 23 октомври е нападат кандидат-депутатът на БЗНС „Никола Петков“ Никола Певтичев. През нощта той е принуден от милиционерите, да напусне селото за да не бунтува населението. В Кърджали се устройват скандирания до домовете на кандидат-депутатите от опозицията с лозунги от типа на „Смърт“ и „Долу“. Така е в Бойновска и Перперишка община. В Харманли е бит кандидат-депутатът Манол Зографов и след това общината му праща билет за неговото погребение, заверен с печат на БРП (к) [СД на VI ВНС, I р. с., с. 84 – 85]. В с. Преславец, Харманлийско, в милицията е бит кандидатът за депутат Ради Точев, заедно с двама активисти. Задигнати са му пари, заплашван е, че ще бъде хвърлен в р. Марица. В с. Бисер е бит кандидатът за депутат Георги Грузинов. Трима са със счупени ръце и ребра [СД на VI ВНС, I р. с., с. 449 и сл.].

В Пловдивска селска околия е пребит кандидат-депутатът Асен Мерджанов [СД на VI ВНС, I р. с., с. 408].

В Плевенска област, гр. Свищов, преди изборите е задържан и бит кандидатът за депутат Димитър Иванов. В с. Кесарево кандидат-депутати и активисти са замеряни с камъни, докато вечерят в частна къща. Счупени са прозорците [СД на VI ВНС, I р. с., с. 476 – 488].

В Бургаска област, Елхово, след митинг са бити опозиционери [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 6].

Натрупаните данни и политически престрелки на ОФ и опозиция показват, че опозицията въпреки малките си ресурси на места също реагира на насилието с насилие. ОФ политици, като депутата от БРП (к) Георги Костов, обвиняват опозиционера Кръстьо Зарев, че къса афиши на БРП (к) в с. Славовица, Пазарджишко и не се страхува от заплахите на „другарите“ [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 38]. По същата схема се изнасят данни, че в с. Железно „банда“ опозиционери откриват стрелба в момент, когато там е премиерът Г. Димитров. Комунистите отговарят и стават жестоки побоища [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 41]. В с. Бенковски действали банди фашисти. В с. Брезово земеделци нанасят побой над ремсисти. Насилия от опозицията има и в с. Войводина, с. Житница [СД на VI ВНС, с. 415 – 417]. В случая обаче е ясно, че възможностите на правителството на ОФ да извършва изборен терор са много по-големи. Депутатът на БРП (к) Кръстьо Добрев твърди в пленарната зала на ВНС, че те са налагали наказания на свои партийни членове, които са се поддавали на провокациите на опозицията. Сочи 11 арестувани комунисти [СД на VI ВНС, с. 455]. Част от комунистическия елит се оплаква, че прекалените указания на Политбюро да не се пречи на опозицията дълго време, се отразяват зле на кампанията. Едва в последните дни се „настъпва“ както трябва. Подобна „реклама“ на дейността си прави депутатът от БРП (к) Груди Атанасов, визирайки Провадийска околия [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 29].

Третата група нарушения са най-зловещи – извършване на убийства в хода на предизборната кампания и в деня на вота. В Берковска околия е пребит до смърт Замфир Филипов. Макар и избран за депутат, той почива вследствие на побоя [СД на VI ВНС, с. 406]. В Белослатинска околия, в с. Комарево, в изборния ден е убит членът на БРСДП (о) Иван Цветков. В Пловдивско има 5 убити, но това за управляващите е в рамките на нормалното. В с. Стрема на 24 октомври е убит от комунистите Христо Ванев, ятак, антифашист. В с. Железна на 25 октомври е убит земеделецът николапетковист Кръстьо Зайков [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 41]. На същата дата в с. Белозем двама

милиционери убиват Петко Петков. В с. Юнаците е убит Димитър Даскалов [СД на VI ВНС, с. 412]. В с. Величково, Пазарджишко е отвлечен и изчезва безследно Лазар Чепилев, в с. Горно Вършило е убит земеделецът Васил Нейчев. След убийството му много хора избягват от гласуването [СД на VI ВНС, с. 412 – 413].

В Старозагорска област, с. Староселец, е убит от бой земеделецът Иван Вълев. В с. Любенец на 26 октомври е убит Петър Златев [СД на VI ВНС, I р. с., с. 449]. В с. Младово, Новоагорско, на 23 октомври при връщане от митинг опозицията засипва пътя с камъни. Двата камиона на комунистите спират, а опозиционери ги замерят с камъни. На 25 октомври там става убийство на опозиционер. Мотивите са озлобление заради случилото се. Убиецът, явно от комунистите, е задържан и пратен в затвор. В с. Белчево, в края на изборния ден, „фашист“ с нож ранява трима от ОФ. Тогава отечественофронтовците го убиват [СД на VI ВНС, I р. с., с. 456].

От парламентарната трибуна са посочени и редица конкретни случаи на убийства на опозиционни дейци в изборната обстановка в Лясковско, Пловдивско, Пазарджишко, Шуменско, Новоагорско, Ботевградско, Самоковско, Първомайско, Старозагорско и т.н. [СД на VI ВНС, с. 112 – 113].

На свой ред комунистите обвиняват опозицията, че на 23 октомври в с. Вълчедръм, Ломско, николапетковистите убиват члена на БЗНС в ОФ Атанас Кирков; в с. Бистрица, Берковско на 26 е убит комунистът Коста Цвятков [СД на VI ВНС, с. 428 – 429; **Протоколи...**, 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 29].

Четвъртата група нарушения са станалите в изборния ден и са попречили на нормалното протичане на вота.

На първо място са спречкванията и насилията. Естествено „лидери“ са управляващите от ОФ. Опозицията се опитва на места да противодейства. В Русенска област на няколко места опозиционерите нападат изборните бюра: с. Пиргово, с. Бабово, с. Горно Абланово. В с. Попина, Силистренско, са превзети общината и пощата. Най-драматично е в с. Пиргово, където вечерта след изборите около 20 опозиционери нападат изборното бюро. Милицията не може да се справи и вика 3 войници от граничната застава. При спречкването един от войниците застрелва нападател от опозицията. В Беленска околия опозицията плаши с разправи след завземането на властта [СД на VI ВНС, с. 564].

На второ място е документирано насилственото каране към изборните урни на различни категории избиратели.

В Русенска област на места българи и турци са организирани да гласуват в отделни секции. В село Екзарх Йосиф българките и туркините са отделяни от мъжете си при вота. В много села циганите са карани под строй да гласуват [СД на VI ВНС, с. 523 – 528].

В Плевенска област, с. Къртожабене, се карат стари хора с каруци да гласуват и им се тикат в ръцете червени бюлетини. В с. Търнене катунари са закарвани насила да гласуват. Карат се случайно пребиваващи лица в селото също да гласуват. В с. Ясен работещите в железницата са карани под строй да гласуват с червени бюлетини. Така гласуват и 50 – 60 цигани от с. Биволаре.

В Старозагорска област (Момчилградска и Крумовградска околия) се притиска турското население, което е изключително икономически зависимо от държавата, да гласува за ОФ.

На места на опозиционните застъпници и членове на изборните комисии се пречи да изпълняват задълженията си. Методите са разнообразни:

1. Отнемане на пълномощни – в Плевенска област, с. Комарево, с бой се отнема пълномощното на застъпник в деня преди изборите.

2. Застъпниците не са допускани в изборните помещения – подобна практика е констатирана в 16 села на Врачанска област. Аналогично е в в Плевенска област в селата Недан, Дъскот, Михалци, Лозен, Върбица, Писарево. В Старозагорска област в Момчилградска и Крумовградска околия почти не са допуснати застъпници. В цялата област в 60 % от секциите опозицията няма застъпници [СД на VI ВНС, с. 449].

3. Застъпниците са прогонени от помещенията по време на вота (Врачанска и Старозагорска област) [СД на VI ВНС, с. 429, 449].

4. Побой и арести над застъпниците и членове на комисииите – в Харманли е бит членът на изборната комисия и бивш депутат Лачо Илев. Побойща над застъпници стават в селата Помощник, Златица, Райново, Симеоновград. В Кърджалийско, с. Стремци, са арестувани застъпници. В Ямболска

околия, с. Овчи кладенец, застъпниците на опозицията са арестувани в навечерието на вота, а впоследствие бити [**Протоколи..., 2.11.1946...**, ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 27].

5. Възпрепятстване на членовете на комисиите и застъпниците да изпълняват задълженията си в случаите, когато те са в изборните помещения.

В Русенска област в изборните бюра доминират изключително представителите на БРП (к). Има и ограничения за застъпниците на опозицията. В с. Острица, Беленска околия, в някои секции на пода се чертае с тебешир линия, която опозиционните застъпници нямат право да прекречат. Така те се отдалечават при броенето и не виждат хубаво какво прави председателят на бюрото, който се крие зад изборната кутия. Аналогично е и в гр. Бяла, в с. Копривец, с. Брестовица и т.н. [**СД на VI ВНС**, с. 523 – 528].

Другото типично нарушение за българската изборна традиция е нарушаването тайната на вота. Методите са разнообразни.

В Русенска област, с. Брестовица, при гласуване председателят на бюрото взема плика и срещу слънцето се опитва да види каква е бюлетината вътре. В с. Екзарх Йосифово избиратели са обискирани, за да се търсят в тях опозиционни бюлетини [**СД на VI ВНС**, с. 523 – 528].

В Плевенска област властите влизат в тъмните стаички да поглеждат как се гласува. В с. Дисевица се разгръщат бюлетини, за да бъде видно за кого се гласува. Подобни опити има и в с. Къшин. В с. Биволаре на места потенциалните опозиционни бюлетини се загъват леко по краищата, за да може по-късно лесно да бъдат подменени [**СД на VI ВНС**, с. 469 – 471].

Приложно поле намира и подмяната на вота.

Първият метод е гласуването с чужди карти. Констатиран е в Плевенска област. Там управляващите от ОФ така се „подсигуряват. На места не се дават карти дори на съюзниците на комунистите от ОФ“ [**СД на VI ВНС**, с. 469 – 471; **Протоколи..., 2.11.1946...**, ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 6].

Прилага се буквалната подмяна на бюлетини преди гласуването. Опозиционните бюлетини се изземват от управляващите и на гражданите се връчват бюлетини на ОФ. В Плевенска област, с. Радишево, с. Гривица, тези дейности по връчването на червените бюлетини са вършат публично от кметовете. Подобни действия има и в околия Червен бряг, с. Блъсничево [**Протоколи..., 2.11.1946...**, ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 6]. Местните ОФ власти публично заявяват, че „ще убият 10 човека“, но пак ще спечелят по места изборите.

Не е забравен и старият похват на унищожаване и смяна на бюлетини в тъмната стаичка. В Плевенска област, с. Къшин, комунистите периодично унищожават опозиционни бюлетини в тъмната стаичка. В с. Махалата са сменени около 2000 бюлетини, но според управляващите цялото село няма толкова жители. В с. Изгрев масово са подменяни бели бюлетини с червени, сложени в пликкове. Бюрата също сменят бюлетини при гласуването. Примерно в с. Пелишат. В с. Масларево и с. Страхилово са намерени чували с червени бюлетини, готови за подмяна. Лично председателят на бюрото върши допълнителното пускане на бюлетини. Действието е констатирано от вицепремиера Георги Попов и признато за нарушение от секретаря на ЦК на БКП Вълко Червенков [**СД на VI ВНС**, с. 469 – 471; **Протоколи..., 2.11.1946...**, ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 6].

В Старозагорска област бюлетините се вадят и заменят от урните. В с. Загорци от 480 бюлетини за опозицията са оставени 6. В с. Бял кладенец от 610 остават също 6. В с. Малка детелина председателят на бюрото е застава с пистолет да подпише, че изборите са минали при пълен ред.

В Пловдивска област са констатирани случаи на предварително подготвени пликкове с червени бюлетини, с които подменят вече пуснатите. За пример са посочени селата Пищигово, Марица. Подадени са 7 контестации, но те не са от характер да компрометират вота според парламентарната комисия [**СД на VI ВНС**, с. 395 – 402].

Прилагат се и методи на сплашване на избирателя. В Плевенска област, с. Сухиндол, в изборния ден сутринта са хвърлени 3 бомби [**СД на VI ВНС**, с. 486 – 490]. В Търновско, с. Чолаковци, 20 души са блокирани, за да не могат да гласуват. В с. Шереметя председателят на изборното бюро трябва лично да се намеси, за да гласуват лица, които са възпрепятствани [**СД на VI ВНС**, с. 486 – 490].

В Пловдивска област кандидат-депутати не са допуснати в изборния ден в селата Марково, Фердинандово, Перушица. В Новозагорска околия кандидатът-депутатът Людмила Славова е възпрепятствана да гласува [**Михайлов, Г. Забравените герои...**, pass.; **СД на VI ВНС**, с. 447].

Председателите на бюра в околията пускат бюлетини вместо гражданите. Опозицията твърди, че така са пуснати повече от половината за управляващите [СД на VI ВНС, с. 523 – 528].

В Русенска област, с. Бистренци, председателката на бюрото заменя пликове. Тя се оправдава, че било в „полза“ на опозицията, но данните сочат, че е в полза на ОФ. Същото е в другото бюро. Там председателят е разкрит, но успява да връчи бюлетините на друг член, който побягва с тях. В с. Копривец председателят има приготвени червени бюлетини в чекмеджето на бюрото си. Когато е разкрит, той също побягва с тях и плаши със стрелба. Комично е в с. Чилнов – когато председателката е уличена, че сменя бюлетини, тя успява да ги пусне в тоалетната. Кметът обаче се разпорежда да бъдат извадени от там бюлетините и ги вадят, като се установява, че са подписани от председателката. Пратени са като доказателство за фалшификации в Русенския областен съд. В същото село при преброяването са намерени сгънати на тригълник червени бюлетини, раздадени предварително. Сгъването е знак, че изнудваните лица са пуснали бюлетините. В с. Широково, Беленско, бюлетините се крият в тоалетната и от там се заменят под ръководството на председателката на бюрото. В деня след вота опозиционери отиват и светят с фенерче в тоалетната и констатираат, че там са напъхани бюлетини на опозицията. Успяват да извадят 60 бюлетини. Опозиционерите обаче са заловени и за това си дело са пребити в милицията в с. Две могили. Депутатът Петко Арабаджиев от опозицията ги показва впоследствие в пленарната зала на ВНС [СД на VI ВНС, с. 523 – 528].

Във Варненска област, Провадийска околия, се прави агитация до изборните урни [СД на VI ВНС, с. 469 – 471].

Във Врачанска област, в селата Бреница, Сухатче, Горник, се агитира пред самите изборни бюра и се раздават бюлетини. Констатирано е двойно гласуване. Тук се „отличават“ представители на милиционерските среди [СД на VI ВНС, с. 113].

Петата група нарушения могат да се обобщят като следизборен терор и разплата за „неправилното“ гласуване и участие в изборите.

В Софийска област има уволнения и терор в Радомирско, Пернишко, Ботевградско [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 48].

Във Врачанска област, с. Койнаре, на 28 октомври, ден след изборите, са арестувани застъпниците на николапетковистите и изпратени на поправителен труд [СД на VI ВНС, с. 429].

В Плевенска област, се извършват арести след изборите в с. Писарево. В с. Вълчитрън месец след изборите са пребити към 80 земеделци и малък брой комунисти, които не са били съгласни да участват в ударните групи за побоища над инакомислещите [СД на VI ВНС, с. 469 – 471].

В Русенска област има следизборен терор в гр. Бяла, в с. Екзарх Йосиф, с. Лом Черковна, с. Долна Студена, с. Обретеник, с. Острица, с. Могилино, с. Долна Манастирица, с. Помен, с. Копривец, с. Пет Кладенци, с. Бистринци и др. [СД на VI ВНС, с. 523 – 528].

В Горноджумайска област кандидатите за депутати Тодор Мавродиев и Павел Пашев са бити в деня след изборите [СД на VI ВНС, с. 443]. Интересно е обаче, че в цялата област няма контестации за оспорване на вота.

В с. Миладиново, Кърджалийско, след изборите са лишени от нарядно брашно лицата, за които има съмнения, че са гласували за опозицията [СД на VI ВНС, с. 450].

Има следизборен терор и в Старозагорска област, с. Еленово, с. Радецки, Новозагорско.

В Сливенско секретарят на околийския комитет на БРП (к) и бъдещ политически емигрант в Израел Петър Семерджиев дава директива да се измъкнат от домовете им опозиционери след вота и да се бият. Нанесени са побоища в около 10 села. За извършеното деяние ОК на БКП в Бургас му налага наказание „последно предупреждение“. В ЦК на БКП действията също не са одобрени и са разкритикувани от Васил Коларов и Георги Чанков [СД на VI ВНС, с. 446 – 448; Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 52].

В Софийска област, околия Перник, след вота са извършвани уволнения на опозиционери [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 6].

Не са пожалени и съюзниците на БРП (к) от ОФ. Във Варненско и Плевенско комунистите започват да им пеят „съюзници разбойници“ и да ги заплашват [Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б,

оп. 5, а. е. 10, с. 31 и сл.]. Показателно е че има случаи, в с. Белене, в които земеделците отказват да участват в митингите на ОФ по случай изборната победа [**Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 47**]. Ясно, че БРП (к) набира сили и все повече се замисля не само да разгроми опозицията, но и да обезличи и подчини напълно съюзниците си. Това става факт само след 2 години.

След изборите на 2 ноември 1946 г. се свиква съвещание в ЦК на БРП (к) с ръководителите на областните партийни организации. Данните за терора са толкова големи, че дори на този най-висш орган на партията това не се отрича, но вината се хвърля върху отделни партийни дейци по места, които не се подчиняват на ръководството. Самите ръководни органи отричат да са давали инструкции за насилие, а само за „отпор“ на опозицията при нужда. Георги Димитров призовава да се спрат насилията и да не се плашат негласувалите или гласувалите за опозицията с репресии и уволняване от работа. Да се спрат заплахите за дребните собственици с национализация и да се извършат стопански мероприятия по благоустрояване и снабдяване, за да се привлекат избиратели за предстоящите местни избори и тези за бъдещото ОНС [**Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 2; 59**]. В общи линии познати препоръки и „методи“ за печелене на гласове – насилие и дребни „стопански ефекти“.

На същото съвещание за насилия, белязани бюлетини, изземване на бюлетини на съюзниците от ОФ и репресии към тях говори и секретарят на ЦК на БРП (к) Вълко Червенков. Той призовава за налагане на тежки наказания на провинените, а партията да работи следизборно за изпълнението на „десетте заповеди на другаря Георги Димитров“ [**СД на VI ВНС, с. 6; Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 25**].

Васил Коларов критикува изборните насилия и убийства, като ги характеризира като „нетипични“ за БРП (к) и вкарани вътре в партията от стари агенти на други формации. Развива тезата, че насилията от страна на партията са попречили тя да постигне по-висок резултат [**СД на VI ВНС, с. 6; Протоколи..., 2.11.1946..., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10, с. 52**].

В началото на своя мандат 6. ВНС приема Правилник за своята работа, в който регламентира процедурата за проверка на изборите. Продължава се лошата практика на ТК парламентът сам да проверява своята легитимност. Това става от комисия от 61 депутати, които в срок от един месец от избирането си дават заключение за законността на вота. В работата си тя се разделя на отделни секции, в които не трябва да влизат лица, чийто избор се проверява [**СД на VI ВНС, с. 67**]. Процедурата дава шанс мнозинството във ВНС да реши, че някой депутат от опозицията е избран незаконно и с това изкуствено да усилва позициите на управляващата партия, като касира „неудобните“ носители на мандати [**СД на VI ВНС, I р. с., с. 46 – 47**].

На 21 ноември 1946 г. ВНС избира комисията за проверка на изборите. Утвърждаването на вота в отделните изборни райони започва на 27 януари 1947 г и приключва на 7 февруари 1947 г. [**СД на VI ВНС, с. 395 и сл.**]. В пленарната зала доминиращата партия БРП (к) естествено пледира, че всичко е наред в изборните процедури, докато опозицията оспорва. По принцип парламентарната комисия решава да се занимава с изрични проверки само там, където има подадени контестации. От парламентарната трибуна лидерът на опозицията Н. Петков и неговите сподвижници изнасят редица данни. Дейци на опозицията пледират за повсеместна проверка, независимо дали има подадени сигнали за нередности. Отказът на управляващите е с мотива, че това е много трудоемко. На практика обаче именно пълната проверка е в състояние да проясни механизмите на нарушения. Вярно е, че е трудоемко, но проблемът е в ТК и в Изборния закон, които вменият тази тежка функция на ОНС. Проблемът е, че на фона на многобройните насилия от страна на властимащите контестациите от страна на опозицията са прекалено малко.

Във Варненска област, Новопазарска околия, има интересна контестация. Кандидатът за депутат от ОФ от квотата на Социалдемократическата партия Върбан Вълчев има 305 гласа. От варненския вестник „Народно дело“ и от Радио София той чува, че в околията има избран депутат от централната листа и това е той. Приема поздравления, но информацията се оказва грешна. Контестацията му се оставя без последствия [**СД на VI ВНС, с. 460**].

За Плевенска област депутатът Рачо Домусчиев от николапетковистите показва няколко плика, които са с бюлетини, но не са пуснати. Съмнението е, че са пуснати други вместо тях. Те са от

Горнооряховска околия. По аналогичен начин действа и Константин Шопов, който показва пълен плик, непуснат в урната и сменен от председателката на бюрото в с. Пелишат, която подписва празен плик и го пуска. В отговор по предложение на премиера Г. Димитров ВНС отнема имунитета на Р. Домусчиев за кражба на бюлетини. Иmunитетът на К. Шопов остава. За подобна кражба на бюлетини законът предвижда до 5 години затвор. В крайна сметка на 30 януари 1947 г. ВНС по тези причини отлага утвърждаването на вота в Плевенска и Горнооряховска околия до изясняване на случаите [СД на VI ВНС, с. 486 – 490]. На 7 февруари обаче ВНС решава да утвърди избраните там депутати, но без Рачо Домусчиев и Константин Шопов, срещу които започва анкета [СД на VI ВНС, с. 490; 570].

Интересно е, че в три от четирите колегии в София изборите са провъзгласени за редовни и с гласовете на опозиционните представители в комисиите. Там няма подадени контестации, но вече в залата на ВНС депутати изнасят информация за осуетени предизборни събрания на опозицията [СД на VI ВНС, с. 512 – 513]. Управляващите също обвиняват опозицията в насилия и призови за безредици. Активен е бъдещият лидер на БКП Тодор Живков, който атакува Никола Петков, Коста Лулчев, проф. П. Стоянов и др., че се държат агресивно в столицата и призовават към бунтове и разправи с властта и застават срещу „великия“ Съветски съюз. В отговор Коста Лулчев го репликира със знаковия аргумент „Много си прост.“ [СД на VI ВНС, с. 514 – 515]. Управляващите също намират в какво да обвинят опозицията. Депутатът Стоян Божков е подложен на анкетна комисия, по предложение на премиера Георги Димитров, защото показва в себе си изборни карти, които не са раздадени на правоимащите, за да гласуват. Той се оправдава с това, че картите са на лица, които управляващите неправомерно не са вписали в изборните списъци [СД на VI ВНС, с. 518 – 519].

Бързо минава дебатът за изборите в Софийска административна област, включваща 13 изборни колегии. В рамките на един ден, 6 февруари 1947 г., всичко приключва. Към този момент управляващите вече поемат решителен курс за разправа с опозицията и подобни дебати им „тежат“. За илюстрация на предния ден е свален депутатският имунитет на един от знаковите лидери на опозицията Петър Коев [СД на VI ВНС, с. 529 и сл.]. В разискванията по изборите в Софийско възниква само един дебат по повод контестация на опозицията в Дупнишка колегия. Вторият в листата Георги Керемедчиев обжалва вота, защото са анулирани бюлетините на опозицията по причина, че в тях е пропуснато при отпечатването името на четвъртия подгласник. Този факт води до разместване на цялата листа, тъй като петият става четвърти, шестият пети и т.н. Изборният закон в чл. 99, п. 4 не позволява разместване и предписва в такава ситуация бюлетините да се обявят за невалидни. Така се постъпва и контестацията не е уважена. Още повече – тя е подадена по-късно от изискуемия срок. В останалите околии няма обжалвания и вотът е утвърден [СД на VI ВНС, с. 564 – 565].

В Бургаска област от десетте колегии има само две контестации. Едната е в Елховска колегия. Там избраният от листата на ОФ Димо Атанасов, член на БРП (к), се жалва, но мотивите му не са прочетени в пленарна зала и контестацията е оставена без последствие. Другата е на кандидата от листата на опозицията в Сливенска колегия Васил Иванов. Тя също не е уважена и изборите в Бургаска област са утвърдени без дебати [СД на VI ВНС, с. 570].

Официално от трибуната на ВНС се отчитат 22 убити – печален политически рекорд в изборната ни практика. Управляващи и опозиция взаимно се обвиняват за насилията. Министърът на вътрешните работи Антон Югов официално заявява, че изборите са минали при пълен ред и спокойствие, а опозицията е имала всички нормални условия за изява. Той посочва, че в последните 15 дни преди вота са проведени повече от 700 опозиционни събрания и стотици конференции. На свой ред той обвинява опозицията в подстрекателство и изборен терор. Изнася данни за насилия над дейци на БРП (к) и органи на властта. Според него такива са извършени в Ямболско, Сливенско, Айтоско, Берковско, Тетевенско, Ловешко, Софийско, Пещерско, Пловдивско, Харманлийско, Ямболско, Свиленградско и т.н. Развива се тезата, че в много от случаите на насилия, за които става въпрос в пледоариите на опозицията, се касае за битови или лични конфликти. Министърът официално признава само две убийства, извършени от органи на властта: на Начо Калинов от Първомай и на Марин Кузманов от Шумен. Представителите на властта, извършили деянията, според него ще бъдат съдени по надлежния ред. Опозицията е обвинена за 6 убийства – 4 на органи на властта и две на дейци на БРП (к) [СД на VI ВНС, с. 150 – 160].

В крайна сметка се получават и са утвърдени следните изборни резултати (в различните източници има известни разминавания в данните) [СД на VI ВНС, с. 571; Драголюбов, П. 1965; Тодоров, А. 2010, с. 369 – 373]. Приемаме, че общият брой пуснати бюлетини в урните е 4 252 550:

<i>Партия</i>	<i>Гласове</i>	<i>%</i>	<i>Мандати</i>	<i>Цена</i>	<i>Диспропорция</i>
Отечествен фронт	2 981 179	70,10	366 = 78,7%	8145	+ 8,6%
Опозиционен блок	1 205 530	28,35	101 = 21,72%	11 936	- 6,63%
Демократическа партия	22 884	<u>0,53%</u>	0	<u>22 884</u>	
Невалидни	42 957	1,01 %			

От таблицата се вижда, че при първото изчисление системата действа изключително в интерес на партията, която печели изборите. В случая ОФ постига много по-ниска цена на мандата в сравнение с опозицията и „законово открадва“ + 8,6 % изкуствено политическо влияние. Главната опозиционна сила пък е „ограбена“ с – 6,63 %. Ако към тези проценти прибавим и пропадналите 0,53 % на ДП, ще се окаже, че сумарно опозиционните формации губят 7,16 %. Всичко това е на финала, а преди това са фалшификациите, насилията и терорът на ОФ в изборната битка [СД на VI ВНС, 1, с. 293 и сл.]. При нормален вот резултатите биха били доста по-различни, но в ущърб на ОФ.

През лятото на 1947 г. ВНС се изправя пред интересен изборен казус: на 25 депутати е отнет имунитетът. Започва подготовката на съдебен процес срещу тях. Съгласно духа на избирателния закон, след тяхното излизане от състава на ВНС те трябва да се заместят от следващите в листата. През юни 1947 г. събранието взема решение за попълване на състава си, но то не се привежда в действие. Така изборният закон е погазен, а легитимността на следващите актове на събранието – силно подкопана.

Изложеният емпиричен материал е достатъчно доказателство, че изборите за VI ВНС са проведени в условията на липса на демокрация и нарастващо насилие. Начинът на провеждане на вога и насилията в изборната обстановка са констатирани от представителите на САЩ и Великобритания. Техните усилия за гарантиране на повече изборна свобода обаче са неуспешни [Исусов, М. 1978, с. 309 – 312]. Парадоксално е, че тези избори бяха последните за следващите 44 години, в които се правеше макар и минимална имитация на политически плурализъм. Антидемократизмът на политическата битка де факто засенчва изборната технология и пречи за обективната оценка на интересната избирателна система. Тя не получава развитие във времето по причина, че страната скоро поема път на радикални политически промени, в които за партиите и пропорционалната избирателна система няма място.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни материали:

Михайлов, Г. **Забравените герои...** – Георги Михайлов. Забравените герои. Людмила Славова. – В: www.desehistory.com. Специализиран исторически уебсайт за периода от 9.IX.1944 до 1991. < <http://www.desehistory.com/search?q=Людмила+Славова> >.

Протоколи..., 23 – 24.09.1946... – Протоколи от съвещание на ЦК на БКП от 23 – 24 септември 1946 г., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 8 < <http://politburo.archives.bg/en/2013-04-24-11-09-24/1944-1949/2735---xi---23--24--1946-->>. [Protokoli ot Plenum na TsK na BKP ot 23 – 24 septemvri 1946 g., f. 1 B, op. 5, a. e. 8 < <http://politburo.archives.bg/en/2013-04-24-11-09-24/1944-1949/2735---xi---23--24--1946-->>.]

Протоколи..., 2.11.1946... – Протоколи от съвещание на ЦК на БКП от 2 ноември 1946 г., ф. 1 Б, оп. 5, а. е. 10 <<http://politburo.archives.bg/en/2013-04-24-11-09-24/1944-1949/2734-----2--1946>>. [Protokoli ot saveshtanie na TsK na ВКР от 2 ноември 1946 г., ф. 1 В, оп. 5, а. е. 10 <<http://politburo.archives.bg/en/2013-04-24-11-09-24/1944-1949/2734-----2--1946>>.]

СД на VI ВНС – Стенографски дневници на VI ВНС. София, 1947. [Stenografski dnevnitsi na VI VNS. Sofija, 1947.]

Изследвания:

Галунов, Т. 2016 – Т. Галунов. Парламентарни избори и реформи в България (1944 – 1945). – Епохи, 2016, кн. 1, с. 102 – 110. [T. Galunov. Parlamentarni izbori v Bgaria (1944 – 1945). – Epochi, 2016, kn. 1, p. 102 – 110.]

Генчев, Н. 1964 – Н. Генчев. Изборите за ВНС през октомври 1946 г. – Исторически преглед, кн. 2 – 3, 1964 [N. Genchev. Izborite za Veliko Narodno Sabranie prez Octomvri 1946. – Historical Review, N 2 – 3, 1964]

Драголюбов, П. 1965 – П. Драголюбов. Изборните борби и работата на БКП в Народното събрание. – Известия на Института по история на БКП. София, 1965. [P. Dragolyubov. Izbornite borbi i rabotata na ВКР v Narodnoto sabranie. – Izvestiya na Instituta po istoriya na ВКР. Sofiya, 1965.]

Емануилов, Е. 2003 – Е. Емануилов. България в политиката на великите сили 1939 – 1947 г. В. Търново, 2003. [E. Emanuilov. Bgariya v politikata na velikite sili 1939 – 1947 g. V. Tarnovo, 2003.]

Исусов, М. 1978 – М. Исусов. Политическите партии в България 1944 – 1948. София, 1978. [M. Isusov. Politicheskite partii v Bgariya 1944 – 1948. Sofiya, 1978.]

Огнянов, Л. 2006 – Л. Огнянов. Държавно-политическата система на България 1944 – 1948. София, 2006. [L. Ognianov. State-political system of Bulgaria 1944 – 1948. Sofiya, 2006.]

Радев, Я. 1965 – Я. Радев. Държавни представителни органи в България. София, 1965. [Ya. Radev. Darzhavni predstavitelni organi v Bgariya. Sofiya, 1965.]

Тодоров, А. 2010 – А. Тодоров. Граждани, партии, избори. България (1879 – 2009). София, 2010. [A. Todorov. Grazhdani, partii, izbori. Bgariya (1879 – 2009). Sofiya, 2010.]